

УДК 304.4:330.342.146

Оберван О.Р.

*аспірант кафедри економіки України імені Михайла Туган-Барановського
Львівського національного університету імені Івана Франка*

СВІТОВИЙ ДОСВІД І ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано сучасні підходи ЄС до розбудови системи соціальної інноваційної політики. Висвітлено особливості формування соціальної політики ЄС як нового регуляторного механізму, що формується на засадах сталого інноваційного розвитку та сприяє стимулюванню соціальних інновацій в європейському соціально-економічному просторі.

Ключові слова: ЄС, соціальні інновації, соціальна політика.

Оберван О.Р. МИРОВОЙ ОПЫТ И ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ СОЦИАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В УКРАИНЕ

В статье проанализированы современные подходы ЕС к развитию системы социальной инновационной политики. Освещены особенности формирования социальной политики ЕС как нового регуляторного механизма, который формируется на основе устойчивого инновационного развития и способствует стимулированию социальных инноваций в европейском социально-экономическом пространстве.

Ключевые слова: ЕС, социальные инновации, социальная политика.

Obervan O.R. WORLD EXPERIENCE AND APPROACHES FOR SOCIAL INNOVATION POLICY IN UKRAINE

This paper analyzes the current approaches to the development of European Union social policy innovation. This study describes the features of the formation of European Union social policy as a new regulatory mechanism that is formed on the basis of sustainable innovation and contributes to stimulate social innovation in the European economic and social space.

Keywords: European Union, social innovation, social policy.

Постановка проблеми. В умовах формування інноваційної економіки людський потенціал є найважливішим чинником економічного зростання. Зазначений факт актуалізує дослідження комплексу проблем, що мають безпосередній вплив на людський чинник. Перш за все, це стосується питань визначення основних цілей, пріоритетів та механізму здійснення такої соціальної політики, яка б відповідала соціальній орієнтації економіки країни у короткотерміновому та довготерміновому періодах; рівню і якості життя всіх категорій населення країни. У системі регулювання соціально-трудомих відносин найголовніше місце належить методам впливу на чинники стану соціально-трудомих сфери, що визначають тенденції зміни рівнів номінальних та особливо реальних доходів населення всіх вікових та соціальних груп (заробітної плати, пенсій, допомоги на випадок безробіття тощо). Оскільки механізм формування та регулювання цих процесів в Україні знаходиться в процесі трансформації (приспосовування) до змін умов сучасної моделі інноваційної економіки, особливої уваги та дослідження заслуговує досвід країн з розвинутою ринковою економікою, а в світлі чітко визначеного європейського шляху розвитку України – досвід країн Європейського Союзу щодо вирішення цих питань. Дослідження всіх аспектів соціальної політики країн ЄС та порівняння з вітчизняною практикою є найважливішою передумовою визначення нових шляхів її розвитку в Україні, пошуку ефективних дій як на макро-, так і на мікрорівні управління чи господарюванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню підходів до вирішення проблем удосконалення соціальної та інноваційної політики ЄС присвячена низка сучасних наукових досліджень: М. Прадіпа [12], Дж. Фагерберга та Б. Верспагена [9], Дж. Каульє-Грайса, Л. Кана, Дж. Малгена, Л. Пулфорда та Д. Васконселоса [7], Е. Хаберта [11], Дж. Бассета [6], а також вітчизняні фахівці О. Амоша, О. Білорус, О. Власюк, З. Герасимчук, В. Гошовська, І. Гнібіден-

ко, Е. Лібанова, О. Новікова, О. Іляш, Г. Андрощука та Р. Еннана [1], О. Чернеги та В. Білозубенка [3] та ін. Однак більш детального вивчення потребують проблеми, характерні для поточного, посткризового етапу регулювання розвитку інноваційної сфери Євросоюзу, яке орієнтоване на прискорення соціальної динаміки та економічної конвергенції його держав-учасниць.

Постановка завдання. Метою написання даної статті є аналітичне узагальнення досвіду ЄС у зазначеній сфері та визначення доцільності його адаптації до умов України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки Європа, та й увесь світ, зіткнулися з важким економічною кризою з часів Великої Депресії. У результаті Європа зробила крок назад в економічному плані і в загальному розвитку ЄС. Високий рівень безробіття, повільне економічне зростання, зростаючий рівень зовнішнього боргу – такі проблеми виділяє ЄС на сьогоднішній день. Незважаючи на те, що економічна ситуація починає виправлятися, вона поки залишається нестабільною. Все це відбувається на тлі участі Європи у вирішенні довгострокових загальносвітових завдань: глобалізація, брак природних ресурсів, зміна клімату, старіння нації [7].

У березні 2010 року була схвалена нова європейська стратегія економічного розвитку на найближчі 10 років – «Європа 2020: стратегія розумного, сталого і всеосяжного зростання», що приходить на зміну попередній «Лісабонській стратегії» (2000-2010 рр.).

На глибоке переконання лідерів ЄС, тільки спільні дії всіх держав-членів допоможуть Європі успішно вийти з кризи. Стратегія «Європа 2020» розкриває європейську соціально-економічну концепцію 21-го століття. Стратегія дає зрозуміти, як Європа збирається виходити з кризи і як повернути сьогоднішню нестабільність в бік розумного, сталого і всеосяжного росту і розвитку. «Європа 2020» встановлює три основні чинники зміцнення економіки: *розумне зростання*: розвиток економіки, засноване на знаннях та

інноваціях; *стійке зростання*: створення економіки, заснованої на доцільному використанні ресурсів, екології та конкуренції; *всеохоплююче зростання*: сприяння підвищенню рівня зайнятості населення, досягнення соціальної згоди.

Необхідно відзначити, яких результатів Європа збирається домогтися до 2020 року. У зв'язку з цим ЄС ставить перед собою наступні головні цілі у сфері соціальної політики: 75% населення у віці від 20 років до 64 років повинне бути працевлаштоване; частка учнів, що кинули школи, не повинна перевищувати 10%, не менш 40% молоді повинен мати вищу освіту; скорочення числа людей, що знаходяться в небезпеці опинитися за межею бідності, на 20 млн [3].

Для того, щоб держави-члени змогли адаптувати стратегію «Європа 2020» до своєї конкретної ситуації, Європейська Комісія пропонує державам трансформувати цілі ЄС в свої національні стратегії.

Цілі відображають основну суть розумного, сталого і всеосяжного зростання, але вони не є вичерпними, ЄС ставить перед собою велику кількість завдань в ході виконання стратегії «Європа 2020». Для якнайшвидшого розвитку і досягнення поставлених цілей ЄС вважає пріоритетними наступні напрямки діяльності: «Рух Молоді» для посилення результативності освітніх систем і сприяння залученню молодих людей на ринок праці; «План з розвитку нових здібностей і збільшенню кількості робочих місць», щоб провести модернізацію ринків праці, дати людям можливість отримувати нові знання та навички, щоб збільшити можливість працевлаштування, поліпшення співвідношення попиту і пропозиції на ринках праці, включаючи трудову мобільність; «Європейська політика проти бідності», щоб соціальне та територіальне взаємодія була поширена на всій території і досягнення у сфері економічного розвитку та зайнятості населення допомагали знижувати рівень бідності по всьому ЄС.

Основні напрям діяльності, викладені вище, є пріоритетними як для ЄС, так і для держав-членів. Політичні, економічні та соціальні інструменти ЄС, особливо внутрішній ринок, фінансові важелі, інструменти зовнішньої політики, будуть задіяні в усуненні перешкод і досягненні цілей «Європи 2020». Метою цього напрямку є створення необхідних умов для вдосконалення ринку праці, для збільшення зайнятості і гарантії стабільності суспільства. Наділяючи європейців новими можливостями за допомогою отримання ними нових знань і навичок, ЄС націлює майбутню робочу силу на адаптацію до мінливих умов на ринку праці, що призведе до зменшення безробіття і зростання продуктивності діяльності працівників.

Стратегія «Європа-2020» – стратегія соціально-економічного розвитку Євросоюзу на період до 2020 року. Нова стратегія базується на таких ключових сферах: знання та інновації, стала економіка, вища зайнятість і соціальне залучення. Практика Євросоюзу в останні роки показує, що з точки зору повноти суспільного розвитку, макроекономічний вимір інновацій, які відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні національної конкурентоспроможності, повинен доповнюватися соціальним виміром, в контексті якого розглядається поняття «соціальні інновації». Цей термін науковцями трактується в межах постіндустріальної парадигми та передбачає соціальне спрямування технологічних й економічних інновацій, необхідне для забезпечення соціальних змін на краще, поліпшення якості життя людей і розвитку суспільства в цілому, враховуючи викли-

ки глобалізації. У зв'язку з цим соціальні інновації стосуються не тільки процесів і тенденцій розвитку громадянського суспільства, але й державного управління, діяльності політичних, правових, економічних інститутів, асоціацій соціальних партнерів.

Соціальні інновації в сучасній об'єднаній Європі орієнтовані, перш за все, на вирішення низки соціальних та екологічних проблем – таких, як зміна клімату, безробіття, злочинність, соціальне відчуження, матеріальна бідність, міграція, нерівність у розподілі добробуту, старіння населення та інші. Причому, в сучасних умовах соціальні інновації не мають фіксованих меж, охоплюють всі сектори економіки (державний, приватний, некомерційні організації, домогосподарства) і зачіпають найрізноманітніші галузі, в т.ч. енергетику, житлове господарство, охорону здоров'я, освіту, науку, культуру та мистецтво. Спектр дії соціальних інновацій в ЄС досить значний – від нових моделей навчання, соціального захисту чи догляду за людьми похилого віку, – до нових способів зменшення кількості екологічно шкідливих речовин і відходів, переходу до низьковуглецевої економіки, розширення прав і можливостей громад тощо [4].

Важливо, що ідея поширення соціальних інновацій в Євросоюзі активно підтримується на рівні провідних європейських політиків. Протягом останніх трьох років поняття «соціальні інновації» міцно закріпилося в регуляторній діяльності головних інституцій ЄС [5]:

- в січні 2009 р. у Брюсселі на семінарі, організованому Бюро європейських політичних радників (ВЕРА), Президент Єврокомісії Ж.М. Баррозу заявив, що фінансова та економічна криза робить інноваційну діяльність в цілому, та соціальні інновації зокрема, ще більше важливими для забезпечення стійкого зростання, збереження робочих місць і підвищення конкурентоспроможності Європейського Союзу;

- в 2010 р. соціальні інновації як галузь досліджень включені до Тематичної програми соціальних і гуманітарних наук Сьомої Рамкової програми в сфері досліджень, технологічного розвитку та демонстраційної активності. Ще більш важливо, що соціальним інноваціям відведено провідну роль у Стратегії ЄС «Європа-2020» як джерела акумуляції соціального капіталу об'єднаної Європи;

- з 2011 р. Європейська Комісія підтримує широку програму досліджень щодо соціальних інновацій у державному секторі та висвітлює їх результати за допомогою Інноваційного табло ЄС.

Сучасними прикладами таких стратегічних підходів ЄС є реалізація у 2007-2013 рр. Сьомої Рамкової Програми в сфері досліджень, технологічного розвитку та демонстраційної активності з бюджетом понад 53 млрд. євро. На зміну їй, на період 2014-2020 рр. Єврокомісія вже розробила «Горизонт-2020 – Рамкова програма з наукових досліджень та інновацій» та передбачила її фінансування на рівні 80 млрд. євро, з яких приблизно 6 млрд. євро буде спрямовано в акумуляцію промислового потенціалу ЄС шляхом розвитку найбільш перспективних технологій (фотоніка, мікро- та наноелектроніка, нанотехнології, біотехнології) [8].

На сьогодні чимало ініціатив та інструментів реалізації соціальних інновацій уже впроваджуються ЄС на практиці. Зокрема, йдеться про заходи, що реалізуються за рахунок коштів Європейського соціального фонду і мають на меті створення необхідного інституційного потенціалу ЄС на всіх рівнях. Соціальні інноваційні фонди на національному рівні та-

кож відіграють дуже важливу роль у просуванні соціально-орієнтованих інновацій. Окремі країни ЄС, незважаючи на досить короткий проміжок часу, вже змогли накопичити позитивний досвід роботи таких фондів, що може слугувати орієнтиром для інших країн-учасниць [7]:

1) *SITRA, Фінляндія*. Цей фонд створений на базі Фінського інноваційного фонду і є незалежним громадським фондом під контролем парламенту Фінляндії. Мета діяльності SITRA полягає у сприянні системним змінам шляхом заохочення стійкого та збалансованого розвитку Фінляндії, якісного й кількісного зростання її економіки та підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку. На сьогодні фонд SITRA реалізує п'ять основних програм: інновацій, охорони здоров'я, продовольства і харчування, захисту довкілля та підтримки машинобудування. Річний бюджет фонду становить близько 40 мільйонів євро і поповнюється в основному за рахунок внесків приватних корпорацій;

2) *Естонський фонд розвитку (Argengufond)*. Діяльність Естонського фонду розвитку спрямована на ініціювання та підтримку позитивних змін в економіці Естонії шляхом інноваційних проектів і венчурних інвестицій. Фонд орієнтований на інноваційні ініціативи з міжнародним потенціалом і наразі забезпечує підтримку чотирьох проектів, пов'язаних з інформаційними технологіями та сервісною економікою;

3) *Фонд соціальних інвестицій підприємств, Великобританія*. Фонд соціальних інвестицій підприємств підтримує соціальний інвестиційний бізнес від імені Міністерства охорони здоров'я Великобританії. Фонд був створений в 2007 р. для сприяння інноваціям у сфері охорони здоров'я і соціального захисту. Фінансування проектів надається насамперед, некомерційним структурам, діючим соціальним підприємствам, а також працівникам сфери охорони здоров'я.

Важливо, що практична реалізація більшості із зазначених ініціатив вже розпочата країнами-технологічними лідерами ЄС. Саме вони протягом останніх років впроваджують якісно новий механізм – сталу інноваційну політику (*Sustainable Innovation Policy*), яка приходить на заміну традиційній політиці регулювання в інноваційній сфері. Так, у 2010 р. ученими Фінського інноваційного фонду SITRA підготовлено спеціальний аналітичний звіт «Сталі інновації. Нова ера інновацій та інноваційної політики Фінляндії» [10, с. 31], який містить виклад основних засад і підходів сталої інноваційної політики. Дослідники зазначають: головна відмінність між традиційною та сталою інноваційною політикою полягає у тому, що кінцевою метою першої є забезпечення економічного зростання, зокрема шляхом підвищення продуктивності праці, тоді як другої – забезпечення соціального добробуту, що потребує сталого суспільного розвитку. Якщо традиційна інноваційна модель ґрунтується на засадах зростання економіки, то стала модель – на засадах сталого розвитку.

Потреба у переході до новітньої моделі інноваційної політики Євросоюзу виникла у зв'язку з тим, що традиційна політика у цій сфері уже не здатна вирішити існуючі протиріччя – практика показує, що навіть тривале зростання економіки в багатьох країнах ЄС не призвело до суттєвого зростання добробуту їх громадян, навпаки, з часом їх соціальні проблеми отримали тенденцію до загострення. І в умовах глобалізації та посткризового розвитку світової економіки, які виявили нові серйозні виклики для кон-

курентоспроможності ЄС, ці проблеми потребують ефективного врегулювання, що планується забезпечити шляхом провадження нової моделі інноваційної політики.

Порівняння параметрів традиційної та сталої інноваційної політики ЄС (табл. 1) дає уявлення про переваги останньої, особливо в контексті соціетального розвитку об'єднаної Європи.

Таблиця 1
Відмінності між традиційною та новітньою сталою інноваційною політикою Європейського Союзу

№	Традиційна інноваційна політика	Новітня стала інноваційна політика
1.	Основна мета – забезпечення економічного зростання країни (ЄС).	Основна мета – забезпечення сталого розвитку та підвищення добробуту населення. Економічне зростання розглядається лише як інструмент.
2.	Основний елемент: національна інноваційна система.	Основний елемент: інноваційна екосистема.
3.	Управління та контроль за принципом «зверху вниз».	Через включення стихійних процесів, експериментів, конкуренції, управління та контроль йде за принципом «знизу вверх».
4.	Творче накопичення, базові інновації.	Творче руйнування, радикальні інновації.
5.	Інноваційна «ізоляція» державних установ.	Системний розвиток і соціальні інновації.
6.	Орієнтація на пропозицію.	Орієнтація на попит, кінцевий споживач – у центрі уваги.
7.	Парадигма закритості інновацій.	Парадигма децентралізованих інновацій.
8.	Корпоративні моделі бізнесу: підхід «замовник-виконавець».	Мережева модель бізнесу: партнерський підхід.
9.	Акцент на технології.	Акцент на знання і компетенції.
10.	Центральне поняття: продукт.	Центральне поняття: послуга.
11.	Домінує національний рівень.	Регіональний рівень отримує автономію.
12.	Національне поле діяльності.	Глобальне поле діяльності.
13.	Культура перебуває поза межами уваги інноваційної політики, інновації обмежуються звичайним промисловим дизайном.	Культура як основна та динамічна частина інноваційного середовища. Розвивається індустрія творчості та дизайн мислення.

Джерело: [10, с. 138]

Негативна динаміка зазначених показників для інших новоінтегрованих європейських держав свідчить про неоднорідність і спричинене кризою гальмування конвергенційних процесів в економіці Євросоюзу.

Висновки з проведеного дослідження. Аналізуючи європейський досвід і підходи до формування та здійснення соціальної політики, можна дійти висновку, що у сучасних умовах країни Європейського Союзу втілюють у життя принцип активної соціальної політики інноваційного характеру. Саме завдяки заходам цієї політики будується соціально-орієнтована модель інноваційної економіки на єдиному Європейському просторі. Така активна соціальна політика створює умови для гідної праці та відтворення робочої сили. Дієві заходи активної та ефективної соціальної політики сприяють перетворенню суспільних

відносин у дусі соціальної справедливості; зв'язку поколінь, вирівнюванню доходів та вирішенню інших гострих економічних проблем сьогодення, вони є інструментом ослаблення соціальної напруженості, нейтралізації різного роду суспільних антагонізмів та конфліктів. Більшість країн ЄС вже здійснили комплекс заходів щодо реформування власної соціальної політики та окремих її складових (зокрема модернізація пенсійної системи), інші країни тільки розпочали свої реформи. Але головне – країни розуміють не тільки важливість цих дій, а й необхідність пошуку спільних стратегій (наприклад, щодо пошуку шляхів уніфікації) побудови окремих систем соціальних виплат, на які мають право всі громадяни об'єднаної Європи. Крім того (і це є найголовнішим чинником), вони спільно діють за напрямом подолання протиріч та підвищення якості життя населення країн ЄС.

Стратегія щодо соціально-економічного зростання та зайнятості ЄС «Європа-2020» передбачає, що наука, технології та інновації забезпечать значний внесок у вирішення зростаючих соціально-економічних проблем, з якими нині стикається Європа. У цьому контексті соціальні інновації, мета яких полягає у поліпшенні якості життя населення та стимулюванні соціальної динаміки через створення та реалізацію нововведень [3], відіграють важливу роль в процесі конвергенції (зближення за основними кількісними і якісними параметрами) європейських економік.

Вивчення досвіду державної політики Євросоюзу зі сприяння соціальним інноваціям є досить актуальним для України, враховуючи законодавчо закріплені євроінтеграційні пріоритети розвитку нашої держави.

В Україні хоча і зроблено чимало у вирішенні проблеми побудови ефективної соціальної політики, залишається ще багато невирішених питань. І головною проблемою на сьогодні є відсутність зважених дій щодо формування інноваційної економіки. Крім того, все це ускладнюється недостатністю фінансових ресурсів, існуючою непрозорістю та надмірною складністю програм соціально-економічного та інноваційного розвитку. І тому ситуація в Україні є набагато складнішою та гострішою, ніж це є у країнах ЄС, особливо, коли мова йде про ефективність (та раціональність) використання наявних бюджетних коштів. Сприяє оптимізації та підвищенню ефективності цих процесів у першу чергу повинні би заходи державного рівня: обґрунтована стратегія соціально-економічного та інноваційного розвитку країни;

удосконалення існуючої законодавчої бази; розбудова інноваційного суспільства та економіки знань. Як раз ці заходи і стануть механізмом наближення нашої країни до країн Європейської спільноти з їх високим рівнем соціального захисту та уваги до людського чинника.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрощук Г.О. Інноваційна політика Європейського Союзу / Г.О. Андрощук, Р.С. Еннан // Наука та інновації. – 2009. – Т. 5. – № 5. – С. 85–97.
2. Чернега О.Б. Инновационная и научно-техническая политика ЕС: [учеб. пособие] / О.Б.Чернега, В.С.Белозубенко. – Донецк : ДонНУЭТ, 2008. – 200 с.
3. Кучко Е.Е. Социальные инновации: подходы к определению и классификации / Е.Е.Кучко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – № 941. – 2011. – С. 27–33.
4. Addressing societal challenges. – In issue: Innovation Union Competitiveness Report 2011. Analysis. Part III: Towards an innovative Europe – contributing to the Innovation Union. – European Commission, 2011. – PP. 411–430.
5. Die Analyse sozialer Innovationen als gesellschaftliche Praxis. – In: Hochgerner J. Zentrum für Soziale Innovation. Pendeln zwischen Wissenschaft und Praxis. ZSI-Beiträge zu sozialen Innovationen / J.Hochgerner. – Vienna and Berlin: LIT, 2011. – PP. 173-189.
6. Basset J. Social Innovation in Europe Mobilising People and Resources / J.Basset. – Innovation Policy Workshop N6, 25-26 March 2010, Brussels. – Global Review of Innovation Intelligence and Policy Studies. PRO INNO Europe Project. – European Commission, 2010. – 31 p.
7. Caulier-Grice J. Study on Social Innovation / J.Caulier-Grice, L.Kahn, G.Mulgan, L.Pulford, D.Vasconcelos / A paper prepared by the Social Innovation eXchange (SIX) and the Young Foundation for the Bureau of European Policy Advisers. – Bureau of European Policy Advisers, Young Foundation, 2010. – 127 p.
8. Dhondt S. Social Innovation Europe Launch Event / S.Dhondt, M.Gramberen, F.Keuken, F.Pot, P.Totterdill, F.Vaas / Workshop E: Workplace Innovation, 17th March 2011. – European Commission, 2011. – 4 pp.
9. Fagerberg J. Innovation, Growth and Economic Development: Have the Conditions for Catch-Up Changed? / J.Fagerberg, B.Verspagen // International Journal of Technological Learning, Innovation and Development. – 2007. – Vol. 1. – PP. 13–33.
10. Hautamaki A. Sustainable Innovation. A New Age of Innovation and Finland's Innovation Policy / A.Hautamaki / Sitra Reports N87. – SITRA, Helsinki, 2010. – 144 p.
11. Hubert A. Empowering People, Driving Change: Social Innovation in the European Union / A.Hubert. – Bureau of European Policy Advisers, European Commission, 2010. – 131 p.
12. Pradeep M. Innovation, Inclusion and Integration: from Transition to Convergence in Eastern Europe and the Former Soviet Union/ M.Pradeep. – World Bank, 2008. – 142 p.